

277494

HADI BESZÉDEK

AZ ORSZÁGOS HADSEGÉLYEZŐ BIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL

KIADJA

A M. KIR. HONVÉDELMI MINISTERIUM HADSEGÉLYEZŐ HIVATALA

A HÁBORÚBAN ELESETT, VAGY A HÁBORÚBAN KAPOTT SEBEK AVAGY A HADI
FÁRADALMAK KÖVETKEZTÉBEN ELHALT KATONÁK ÖZVEGYEI ÉS ÁRVÁI JAVÁRA.

13. FÜZET.

GRÓSZ EMIL EGYETEMI TANÁRNAK 1914. DECEMBER 4-ÉN
TARTOTT BESZÉDE.

AZ ORVOSI TUDOMÁNY A HÁBORÚBAN.

Kapható: Az Általános Beszerzési és Szállítási R.-t.-nél
Budapest, V., Kádár-utca 5. sz. és a dohánytőzsdékben.

Egy-egy füzet ára 10 fillér.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1915.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

M. N. MŰVELŐDI KÖNYVTÁRA
VILÁGHABORÚJ
850 sz.

R.
1966

A háború az államtól, a társadalomtól s az egyesektől egyaránt nagy áldozatokat követel. Nagy hiba volna, ha ezeket titkolnók vagy elhallgatnók.

Ellenkezőleg, ismernünk kell azokat, hogy védekezhessünk ellenük, hogy hatásukat kisebbíthessük s veszteségeink pótlásáról gondoskodhassunk.

A háború borzalmai között felemelő és vigasztaló momentum: a betegségek ellen való védekezésben és a sebesültek gyógyításában elért siker. Az orvosi tudományok értéke a háborúban épen olyan mértékben emelkedett, mint a technikai tudományoké, csak hogy míg utóbbiak a rombolás, az öldöklés szolgálatában is állanak, addig az orvosi tudományok kizárólagosan azon célra törekszenek, hogy a betegségeket elhárítsák, azokat meggyógyítsák, a sebesülteknek enyhülést nyújtsanak, munkaképességüket visszaadják, életüket megmentésék.

A modern hadviselés óriás mértékben megnövelte a feladatokat, melyeknek betöltése az orvosi tudományokra vár. Minden jel oda mutat, hogy a múlt század munkája, melynek alapjait a német Koch és a francia Pasteur, a magyar Semmelweis és az angol Lister vetették meg, az orvosi tudományokat képessé teszi a nagy, szinte emberfeletti feladatok megoldására.

A feladatok sokaságából kettő emelkedik ki, melyeknek mindegyike jogosan számot tarthat a közvélemény érdeklődésére.

Az első a sebesültek gyógyítása.

A másik a betegségek s első sorban a járványos betegségek ellen való védekezés.

A sebesülések közt legtöbb a lövési sérülés. A kard- és bajonettesebzések egészen háttérbe szorultak, a golyó, a shrapnell, a gránát játszák a főszerepet. (A japán-orosz háborúban 1%-nál kevesebb volt a hideg fegyver által okozott sebesülés.) Míg régente a háborúban ember emberrel állott szemben, ma a roham az utolsó felvonás, melyet gyilkos tüzéségi golyóharc előz meg. E helyzetben nem változtat az, hogy a repülőgépek felelevenítették a nyilak szerepét és pedig első ízben épen a most folyó háborúban. Francia és angol repülőgépekből kb. 5 cm. hosszúságú hegyes nyilak százait szórták le, melyek melyen behatoltak a katonák és a lovak testébe.

A lövési sérülések között még aránylag legkevesebb fájdalmat s legkevesebb pusztítást okoznak a kis kaliberű puskalövegek, melyek tüdön, izmokon, sőt még a szíven s a koponyán is áthaladhatnak nagyobb roncsolás s veszedelem nélkül. A modern lőfegyvereknek ezen úgynevezett humánus voltát legelőbb az angolok rontották meg, Dum-Dum golyókkal. Ezek a történelem ítélőszéke előtt tanuskodni fognak arról, hogy az angolok a civilizációt milyen eszközökkel terjesztették Indiában. Ebben a tartományban van a Dum-Dum-gyár, ahol a lövegek külső acélburkolatát meghasítják, vagy lecsiszolják, hogy az ólommag kinyomulva, az ember testében roncsolásokat hozzon létre. A shrapnell, mely sok száz golyót tartalmaz, csak akkor okoz tömeges és súlyos sebesülést, ha a katonák fölött kis magasságban robban föl. A gránátok pusztításai a legborzalmasabbak.

A sebkezelés módszere alaposan átalakult. Száz évvel ezelőtt a lövési csatornába forró olajat öntöttek, később a zúzott, roncsolt sebeket erős antiszeptikumokkal (fertőtlenítőkkal) tisztogatták és mosták. Ma pedig alapszabály, hogy a lövési sérülést a katona magával hordott kötszercsomagjával fedje be, anélkül, hogy a sebhez bárki is hozzányúljon. Napoleon zseniális tábori orvos-főnöke, Larrey, a harc vonalban a legradikálisabb eljárás híve volt, míg ma a Bergmann és Billroth példájára, a legnagyobb sebészek a legkonzervatívabbak s ma a harctér közelében a józan, teljes abstinencia uralkodik. Kiderült ugyanis, hogy a lövési sérülések gyakorlati szempontból nem tekinthetők fertőzött sebeknek s a sebcsatornába mégis bejutott kórokozó csirokkal szemben a legbiztosabb védelmet a szervezet egészséges szövetei nyújtják. Annak ismeretét, hogy a fertőzés contact infectió útján jön létre, Semmelweisnak köszönhetjük s pusztán az ő tanának értékesítése és alkalmazása a háborúban is számtalan élet megmentésére vezetett.

Még nagyobb haladást mutathat az orvosi tudomány a betegségek ellen való küzdelemben. A háború betegségei első sorban a járványos betegségek: a kolera, typhus, himlő, dysenteria, pestis. Ezek régebben több, sokkal több áldozatot követeltek volt, mint a fegyverek. A krími háborúban a franciák 20.000 katonát vesztek sebesülés s 65.000-et járványos betegségek által; az amerikai polgárháborúban 110.000 katona halt meg fegyvertől, 225.000 betegségben. Már az osztrák-porosz háborúban 12.000 fegyver által okozott halállal szemben 16.000 betegség-halál áll, a német-francia háborúban 1870/71-ben 28.000 német katona esett fegy-

vernek áldozatául s 15.000 betegségnek, ellenben az 1877/78-iki orosz-török háborúban 34.000 fegyverhalállal szemben 82.000 betegség okozta áll. Jeléül annak, hogy nem a járványok ereje gyöngült.

Ezen változásnak forrása, hogy megismertük a járványos betegségek kórokozóit s megtanultuk, mikép lehet azokat ártalmatlanná tenni. Hogy a siker csakugyan ezen nyugszik, azt néhány példával megvilágítom. A francia-német háború alatt a himlő nagy pusztításokat okozott, mind a francia hadseregben, mind a Németországban internált francia foglyokban, sőt Németország polgári lakosságában is, de úgyszólván teljesen megkímélte a német hadsereget. A különbség onnan származik, hogy míg a német hadseregben az újraoltást szigorúan keresztülvitték, addig a francia hadsereg alig 34%-a volt beoltva, a polgári lakosságból még kevesebb s akkor Németországban sem volt még az újraoltás törvényesen szabályozva, sőt a járvány kitörésekor nem is állott elég oltóanyag rendelkezésre. A háború után megalkotott himlőoltási törvény Németországot teljesen mentesítette, sőt a szomszédos Oroszországból behurcolt himlőesetek is izolálva maradtak; a hadsereg számára a mozgósítás első napján egy millió oltóanyag állott újraoltás céljaira rendelkezésre.

A typhus az amerikai polgárháborúban és a krimi háborúban öltött nagy méreteket. Nagy áldozatot követelt az angoloktól a búr háborúban és a németektől az afrikai harcokban, előbbiben az angoloknak 42.000 typhus-esetük volt. A bántalom leküzdésére két módszert alkalmaznak: a katonák elhelyezését, ételmezését, ellátását, ápolását megjavították, a betegek elkülönítését keresztülvitték s az egészségeseket

beoltották a Kolle által javasolt módon: elölt typhus bacillusculturákkal. A megbetegedések s a halálozások arányszáma rohamosan megcsökkent.

A kolera az 1866-iki porosz-osztrák háborúban töméntelen áldozatot követelt s tudvalevőleg ez a betegség a mostani háborúban is nagy szerepet játszik. A balkán-háborúban a bolgár hadsereg actióképességét a kolera bénította meg, vagy legalább is nagy mértékben korlátozta, míg a görög hadsereget a rendszeresen és következetesen végrehajtott oltás folytán megkímélte.

A kolera elhurcolása ellen való védekezés módszerének tanulságos példáját adta Japán az orosz háború után. A hazaszállított katonaságot útközben felállított barakk-városok várták: fürdőekkel, izoláló helyiségekkel, desinficiáló intézetekkel. Naponta néhány ezerrel végeztek, összesen negyed milliót fertőtlenítettek. Az eredmény az volt, hogy Japán a kolérától mentes maradt.

A himlő, a typhus és a kolera ellen az orvosi tudomány két módszert állít sorompóba: a hygienikus viszonyok javítását és a specifikus oltást. A kiütéses typhus ellen csak előbbi jöhet szóba. De hogy pusztán annak alkalmazása is nagy eredményekre vezethet, bizonyítja a krími háború, a hol az angolok barakk-építés, jó táplálás, izolálás által soraikból elűzték, míg a franciák között tovább pusztított. A kiütéses typhus Galiciában békében is előfordult volt, Oroszországban otthonos, előrelátható, hogy a tél folyamán meg kell vele küzdenünk.

A fertőző betegségek ellen való küzdelem ezen eredményességét a laboratoriumi tudományos munkásság legszebb diadalának tekinthetjük.

Az aseptikus sebkezelés és a járványok ellen való küzdelem módszereinek alkalmazását van hivatva bizonyítani a genfi conventio. Ma ugyan a vörös keresztet minden második ember hordja vagy használja, de azért azt hiszem, nem sokan ismerik a genfi conventio stipulatióit, azok közül pedig, a kiknek ismerniök kell, sajnos, a mint azt kétségtelenül bebizonyították, sokan nem respectálják. Talán nem lesz érdektelen, ha néhány szóval megismertetem ezen nagyfontosságú conventio keletkezését.

A sebesült és beteg katonák ápolásának célszerű és eredményes szervezése tulajdonképen Florence Nightingale, a lady with the lamp nevéhez fűződik, magát azonban a genfi conventiót Henry Dunant hozta létre, aki a solferinói csata után, látva a háború borzalmaival, élete céljául tűzte ki, hogy azokat enyhítse. Fáradhatatlan agitációjának sikerült 1864-ben Genfben a legtöbb culturállam hozzájárulásával a meg-egyezést létrehozni, melyet 1906-ban revideáltak. A conventio lényege az, hogy sebesült és beteg katonák a hadviselő felek részéről egyenlő elbánásban részesülnek, sőt a sebesültek és betegek kicserélése már a harc után is közvetlenül megtörténhetik. A második fontos intézkedés, hogy az egészségügyi alkalmazottak és intézmények semlegesek és megkíméltetnek. A genfi kereszt, mely lényegében a svájci címer, biztosítja a védelmet. A genfi conventio az 1870/71-iki háború erőpróbáját kiállotta, sajnos, ugyanezt nem mondhatjuk a mostaniról. A német kormány kétségbevonhatatlan hiteles bizonyítékokat közöl arról, hogy a Belgiumban és Franciaországban megsebesült német katonákat a legkegyetlenebbül megkínózták, szemüket kiszúrták, fülüket levágták, szájukat fűrészpor-

ral tömték be, így fullasztották meg. S mit szóljak arról, hogy Szerbiában, Galiciában csapataink a segélyhelyre, a kötözőhelyre nem tűzhetik ki a genfi zászlót, hogy a sebesültek összegyűjtését megkönnyítsék, mert a védelmi jelvény haladéktalanul arra szolgál, hogy az ellenség a legádázabb tüzérosági támadást intézze ellene. Orvosaink közül sokan elesetek, megsebesültek, fogságba jutottak, mert a genfi kereszt védelmében bíztak s nem akarták a sebesülteket elhagyni.

Kétségtelen, hogy a háború befejeztével szükséges lesz a conventio revisiója s annak megerősítése és eredményességének biztosítása.

* * *

De bármilyen felháborítók legyenek is azon szégyenletes merényletek, amelyeket még az úgynevezett culturnemzetek sorába tartozók is elkövetnek, a conventio áldásait nem tudják meghiusítani, mert ez adott életet a betegápolás kiterjesztésének s az önfeláldozás, a jótékonyság olyan gyümölcseit termelte, melyek Dunant nagy munkájának halhatatlanságot biztosítanak.

A sebesült és beteg katonák ápolása és gyógyítása a most folyó háborúban olyan méreteket öltött, a milyenekre a múltban nem volt példa.

Soha olyan tömegű katona nem állott egymással harcban, mint most, s a sebesülések aránya is emelkedett, azelőtt 10%-ra becsülték, ma a 20%-ot is meghaladja. Az ősz a járványos betegségek időszaka, a tél a fagyásokat, a légzőszervek betegségeit, az ízületi bántalmakat hozza magával. Ilyen tömegek ellátása a hadsereg egészségügyi szolgálatát a legnehezebb problémák elé állítja. Orvosaink s az egészségügyi csapatok óriási munkát végeznek. Természe-

tesen a szakértelmen kívül a helyes organisatiónak döntő szerepe van. Ezt maga a nagy orosz sebész, Pyrogoff hangsúlyozta, épen ezért a hadműveletek területén a feladat teljesen magára a katonaságra nehezedik, sőt még az úgynevezett tápterületeken (Etappen-Gebiet) is csak korlátolt mértékben érvényesülhet a polgári és önkéntes segítség.

A harctér viszonyait mi innen hazuról nem is ítélnhetjük meg, ezekre kevés befolyást gyakorolhatunk, épen ezért nem is mondhatok mást, mint azt, hogy minden jel szerint collegáink, tanítványaink méltók hősies seregünkhöz.

De annál is inkább foglalkozhatunk azon feladatokkal, melyek az orvosi tudományra a hazai földön várnak. Az az ország, mely a békében gondoskodott közegészségügyi viszonyainak rendezéséről, az meg fog küzdeni a háború fokozott feladataival is, az az ország, melynek közegészségügyi viszonyai rendezetlenek, súlyosan fog szenvedni a háború betegségeitől. Az előbbire példa hatalmas szövetségünk: a Németbirodalom. A járványos betegségekről 1900-ban hozott birodalmi, a ragályos betegségekről 1905-ben hozott porosz törvény alapján az egész birodalmat behálózták vizsgáló állomásokkal, melyek lehetővé teszi, hogy a ragályos betegség diagnosisa gyorsan és biztosan megállapítható legyen. A fertőtlenítő intézetekben magában Poroszországban 4000 embert képeztek ki. Ezen helyzetnek köszönhető, hogy 1905-ben a midőn Oroszországban 100.000 ember halt meg kolerában, a vele szomszédos Németbirodalomban 88. Oroszországból, a hol a himlő állandóan otthon van, 5 év alatt 1500 esetet hurcoltak be s ennek ellenére egyetlen esetben sem terjedt tovább.

E törvények lelkiismeretes végrehajtásán kívül Németország közegészségügyének a háborúra való elkészültségét főleg kórházügye biztosítja. A Német-birodalomban már békében 300.000 ágy állott készen beteg és sebesült katonák felvételére s a háború első négy hetében e számot újabb 200.000 ágygal emelték.

Németország halálozási aránya 1875 óta, amióta a közegészségügyi intézkedések alapját a tudományos buvárlat alkotja, 26-ról 15-re csökkent, tehát 41%-kal (nálunk 24—25). A tuberculosist, ezt a nehezen leküzdhető ellenséget is legyűrték, mert 1876-ban Poroszországban 1000 élöre 33, 1912-ben pedig már csak 14 tuberculosishalál esik.

Az önkéntes betegápolás szolgálatában 44.000 ápoló áll, 65.000-en vannak kiképezve sebesültek szállítására, 54 kórházvonat à 40 kocsival 17.000 súlyos sebesült szállítására szolgál; kötszerek, gyógyszerek óriás mennyiségben felhalmozva s a polgári egészségügyi szolgálat is katonailag szervezve és fegyelmezve.

Valóban joggal mondhatjuk, hogy egy ország, mely így tudja a tudomány fegyvereit használni, amely megküzd az emberiség legnagyobb ellenségeivel: a kórokozó baktériumoknak mondhatnám végtelen számával, — azt nem fogják ellenségei sem megsemmisíteni, sem letiporni!

Nagyon természetes, hogy ezen adatok felsorolása után azon kérdésre várnak tőlem feleletet, hogy vajjon mi éltünk-e ilyen mértékben a tudomány fegyvereivel? Bármennyire is érzem s tudom, hogy ma nincs itt a recriminációk ideje, mégis megadom a választ, megadom pedig azért, mert még most sem

késő, hogy pótoljuk legalább azt, amit pótolni lehet. Elég erősek vagyunk, hogy ne kelljen magunkat ámítani. A hely pedig, amelyről szólok, nemcsak jogot ad, de kötelességemmé is teszi, hogy az igazságot hirdessem.

Járványtörvényünk ma sincs, pedig Nagybritannia, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Svájc, Svéd- és Norvég-országok, Dánia, Japán mind, sőt még Ausztria a maga nehéz parlamenti viszonyai között is megalkotta. Nálunk 1896-ban készült el az első tervezet, de megakadt.

Kórházügyünk tagadhatatlanul fejlődött és pedig az 1898: XXI. t.-c. hatása alatt, mely a betegápolást államosította, de amikor e törvény már nem teljesíthette tovább feladatát s egy takarékos, de bölcs pénzügyminister javaslatára a törvényhozás milliókat adott kórházépítés céljaira, a gyors cselekvés helyett hosszú tárgyalás következett. Az 1904-ik évi beruházási törvény két milliót adott elmekórházra s 10 év alatt nem készült el. Bizony mondom, dum Roma deliberat, perit Saguntum! A közegészségügy államosítása még a közigazgatását is megelőzhetné volna, amint az az állategészségügygyel megtörtént, e helyett azt csak követni fogja.

A válaszom ezek után nem lehet más, mint az, hogy békében a közegészségügy érdekében nem használtuk ki eléggé a tudomány fegyvereit.

De amit lelkesedés, önfeláldozás, szorgalom a mulasztottakon pótolhat, az megtörténik. A háború első hónapjában Budapesten alig állott 5000 ágy sebesült és beteg katonák rendelkezésére, ma 35.000, az egész országban akkor 30—40.000, ma 200.000-nél több. De ez csak azt bizonyítja, hogy Magyarorszá-

gon a nyugvó energia óriás mennyisége van felhalmozva, de nem elég azt eleven erővé alakítani, azt tervszerűen kell felhasználni és irányítani. A palota kényelme, az épülő barakkok százai, az átalakított gyárak, intézetek csarnokai, sőt még a gyöngéd szeretetteljes ápolás s a jó élelem sem elégséges. A sebesültek és betegek gyógyításához a szakértelem nélkülözhetetlen.

Milyen bölcsen gondoskodtak mindezekről a németek. Minden hadtesthez a sebészet egyetemi tanárait küldték tanácsadókul, a hadtápterülethez a hygiene egyetemi tanárait küldték consiliariusoknak s mikor a svájci szövetség tanács Kollenak, a berni egyetemi tanárnak, ki mint német állampolgár a mozgósításkor bevonult, felmentését kérte, a német kormány azt válaszolta, hogy bármennyire elismeri is a svájci kormány óhajának méltányosságát, nem teljesítheti, mert a tudományt, a szakértelmet nem nélkülözheti. Talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy a mi közigazgatásunk a tudomány képviselőinek javaslatait illetéktelen beavatkozásnak tekinti. Legalább békében így van! De most reményilem, másképp lesz. S ennek reményében megmondom, hogy a kórházügyben, a beteg- és sebesült-ápolás ügyében rendet kell csinálni! A gyöngébb, kellő orvosi kezelést nélkülöző intézeteket az erősebb centrumokhoz kell affiliálni. A vidéken épülő barakkok szakértő vezetőit designálni kell s befolyást kell biztosítani az építkezésre s berendezésre, úgy amint azt a főváros bölcsen megtette.

Így kell gondoskodnunk arról, hogy a most hevenyében készülő kórházak feladatuknak megfeleljenek.

Ha pedig elérkeztünk az orvosi segítség-nyújtás határához, nem szabad megfeledkeznünk a gyógyíthatatlanokról sem. Nem szabad elhagynunk a vakokat, a bénákat s a nyomorékokat sem. Az orvosi tudomány, egyesítve az ipar produktív erejével, kerekesszékké s ez által megelégedettekké tudja tenni őket.

Valóban ma a háború sorsát nemcsak a személyes bátorság dönti el, hanem még inkább a hadvezetőség szellemi képessége, a háború borzalmait nemcsak az önfeláldozás, áldozatkészség enyhíti, hanem a tudományos munka.

Bismarck mondja, hogy aki egyszer látta a csataterén a haldokló harcos megtört tekintetét, az meggondolja, mielőtt háborút kezdene; ugyancsak ő mondja azt is, hogy nem tudta volna elviselni a béna katona tekintetét, ha nem lett volna meggyőződve róla, hogy a háború, melynek viselésében közreműködött, elkerülhetetlen volt. Államférfiaink lelkiismerete nyugodt lehet, hogy a reánk kényszerített harcot felvették, mert a mai háború a magyar nemzet, a monarchia legjogosultabb önvédelmi harca. A mi kötelességünk, hogy a háború szenvedéseit enyhítsük, s ebben az orvosi tudománynak elől kell járnia.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

